

Hvem passer på helheten i norsk stedsutvikling?

Holmen, Risør

Kampen for å redde Risør fra brutale blokker sentralt i havnen ble formidlet i dokumentarfilmen «Sørlandsrejsen» av Pål Winsents, vist på NRK. Markedet vendte ryggen til blokkprosjektet, og utbygger har besinnet seg med dette forslaget med motto «Mer Risør». Selv den strukturen som vises på illustrasjonen kan bli fremmed i Risør. For å oppnå en troverdig byutvidelse på Holmen, må de enkelte hus være like innbyrdes forskjellige som eller i Risør.

Holmen, Risør: Skisse 1:100, Holmenarkitektene

Norske byer og tettsteder mister sine særpreg i et dramatisk tempo

Over hele landet skjer det. Nye byggeprosjekter presses på våre lokalsamfunn uten at det synes å være noen

Erling Okkenhaug
Allgrønn,
www.stedskraft.no

erling.okkenhaug@gmail.com

bevissthet for stedets særpreg og fundamentale menneskelige behov. Vi har de siste tiårene sett en dramatisk banalisering av åpenbare steds kvaliteter her i landet. Tradisjonelle bebyggelsesstrukturer brytes i stykker med motepregede, selvhevdende bygg som skriker til hverandre. Vi får arkitektur som liksomfonge enkeltobjekter som roper «se på meg», der hus kunne vært lagt i en sammenheng som ville styrke helhet, harmoni og stedstilhorighet.

Omgivelsene er den mest standhaftige og klart talende hukommelsen vi har. De forteller hvordan vi tar vare på våre forfedres arv og tradisjoner. De dokumenterer hvor vi kommer fra, hvem vi er og hva vi bryr oss om. Hvis viktige deler av dette fjernes eller ødelegges, oppstår forvirring og forvitring, og menneskenes forhold til byen og stedet svekkes. Ingen vet noe om konsekvensene. Hvor er det blitt av bevisstheten for våre steds kvaliteter?

Alle har skyld?

Befolkningen tror det må være slik. Vi blir forundret, fortvilte, sinte eller bare gir opp å ha en mening. Noen orker å stå imot spekulantkreftene, men de må oftest improvisere og erkjenne at planleggerne som regel har et så stort forsprang at det er lite å påvirke. Folk flest kvier seg for å gå inn i debatten om stedsutvikling. Det er krevende og innebærer ofte en høy sosial risiko å bry seg, fordi utbyggingsprosjekter blir frontet av profilerte personer med posisjon og makt lokalt. Vi har i tillegg problemer med å forstå språket eller terminologien som arkitekter og utbyggere bruker.

Innflytelse mobiliserer innsatsvilje

De folkevalgte ønsker å vise at de får til noe. Det må jo skje noe her! Ofte kan det være tette bånd mellom lokalpolitikere og utbyggere, noe som gjør det vanskelig å sikre gode nok prosesser som ivaretar steders særpreg. Bindende avtaler blir ofte gjort på bakrom i allianser mellom utbyggere og folkevalgte, lenge før planer blir publisert og tilgjengelig for en saklig og nødvendig samfunnsdebatt.

Utbyggere definerer alene hva som er «god økonomi i prosjektet» og kan med det diktere sine premisser alene. Vi ser eksempler på at det blir presentert fantasifulle glansbilder for å selge inn planer, for så å oppleve at kvaliteter i det som er markedsført blir barbert vekk, med trang økonomi som begrunnelse. Ofte selges også prosjekter videre til nye utbyggere, med dårlig sikkerhet for hvilke endringer det medfører.

Korneliusholmen, Skudeneshavn

Et enestående eksempel på at ny bebyggelse virkelig er med på å understreke historiske stedskvaliteter. Det sies at boligene her har vært svært lette å omsette.

Kommuneforvaltningene legger frem alt for løse reguleringsbestemmelser, eller koder, som oftest kun med definerte volumer og høyder. Byplankontorene, der disse finnes, burde være faglige garantister som viser alternativer med ny bebyggelse

som bidrar til å berike og forsterke stedet. De må også fungere som vaktthunder slik at bestemmelser blir overholdt.

Stedsutvikling og byforming har lav prestisje hos arkitektene. Få arkitekter tegner som regel for store

Hovedgaten, Kopervik, Karmøy

Vi behøver ikke reise langt fra forbildet Skudeneshavn før vi ser et eksempel på det motsatte av dannelse

Eureka, Arendal

I Arendal er nye gigantbygg lagt på bryggekannten slik at folk blir tvunget gjennom en kald passasje mellom fjell og betong når de skal inn til byen østfra. Arendal har et av Norges flotteste byrom i Pollen. Hvorfor klarer de ikke å fortsette suksessen?

bebyggelser. Kanskje noen i faget vil oppdage prestisjen i å utvikle et sted vel så meget som et enkeltbygg?

Stildebatten som feilspor

Det vanligste argumentet fra arkitektmiljøene, som blir brukt for å rettferdiggjøre ny bebyggelse, er at den skal være et uttrykk for vår tid. Dette mantra har i mange tiår blokkert for utviklingen av tradisjonsbasert arkitektur og byutvikling. Vi kjenner imidlertid knapt én vellykket byplan basert på modernistiske idealer.

Retorikken om at vi ikke skal ha «søtsupperomatiske kopier», som for eksempel tradisjonelle trehus eller bygårder, blir ofte brukt for å selge inn «moderne og tidsriktige» bygg, ute av skala og format for det miljøet de blir lagt i. Kanskje vi skal fase ut ordet arkitektur, hvis det begrepet kun innebærer nyskaping. Hva med å øke prestisjen i begrepet håndverk? Vi må også være kritiske til at man

reperer bygningsformer i større utbygginger, noe som er stedsfremmed enten det er snakk om moderne eller tradisjonell arkitektur.

Deltagelse skaper tilhørighet

Hva kan vi gjøre?

Innbyggerne har selv det fulle ansvaret for å ivareta byen eller stedet. Politikere bør ikke få oppleve at de er gitt carte blanche i en valgperiode. Motkrefter må gå inn i en aktiv rolle med å sette premisser for planlegging som sikrer at prosjektene tilfører våre byer og steder gode kvaliteter. Man må derfor sørge for å involvere lokalsamfunnet på et tidlig tidspunkt i prosessen med å skape steder som kan utvikle en fortsatt tilhørighet og en kultivert atmosfære. En slik prosess skal fange opp folks behov, ønsker og forhåpninger. Etter hvert

Bodø

Det nye storhotellet «Scandic Havet» i Bodø sprenger alle grenser for format i byen. Sterke vinder inn fra havet fanges og presser seg ned til det som er blitt et forblåst gatemiljø.

som man beveger seg ned i stedets helt nære egenart, så trengs det presis, lokal kunnskap som bare de som bor der har.

De folkevalgte må definere de lokale «ekstremkvalitetene». Hva er spillereglene og kodene når man skal utvikle by og sted? Planverket politikerne har å jobbe med, må være klarere når det gjelder kulturhistoriske verdier og vern av natur og steds karakter. Prinsipielle kjøre-regler for hva stedet trenger og tåler, fører til mindre konflikter.

Utbyggere må se at varierte utbyggingsstrukturer og bruk ikke bare gir et differensiert og større marked, men også innebærer mindre risiko. Hvis man inviterer til å videreutvikle i respekt for byens eller stedets tradisjonelle form og inviterer andre til medvirkning, vil man møte mindre protester og med det større forutsigbarhet i sine investeringer. Åpne prosesser og tverrfag-

lighet sikrer reguleringsplaner med bestemmelser slik at man kan oppnå lokale kvaliteter.

Arkitekter må kreve grundig og kritisk fagdebatt. Kanskje stillheten fra den kanten skyldes at man er redd for å miste sitt gode forhold til utbyggere, politikere og planmyndigheter?

Plansmier involverer innbyggerne

Demokratisk og folkelig medvirkning gjennom plansmier har vist seg å være en god løsning for å sikre stedskvaliteter. Hovedformålet er å samle alle aktører til en prosess der man i løpet av opptil en uke gjennom felles innsats lager en plan som har bred tilslutning, og som kan vedtas som reguleringsplan.

Plansmier er et konkret svar på de siste års kritikk mot en stedsutvikling der utbyggere har fått for stor makt, og de folkevalgte føler seg bundet av private planer og ufor-

mell kontakt mellom utbyggere og kommuneadministrasjonen.

Klager, protestaksjoner og rettsaker er ofte utløst av en planlegging der man ikke i tide trekker inn alle som bør ha et ord med i laget når omgivelsene endres. Fornuftige utbyggere garderer seg mot forsinkelser, ekstrakostnader og negativ publisitet ved å lytte til nærmiljøet og finne frem til optimale løsninger som samler bred støtte. Plansmier organiserer denne prosessen på en effektiv måte.

Påvirkningsmulighet forløser slumrende lokal innsikt

I stedet for å slippe løs planleggingskreftene og la dem virke fritt og etterlate seg et tilfeldig kaos, bør man formulere veiledninger, bestemmelser og spilleregler som verner om en menneskelig måle-

stokk, former intime steder og organiserer mangfold.

Et krafttak, nå

Det lokale selvstyret står historisk sterkt i Norge, og det skal mye til for å gripe inn i dette. Men i det lokale selvstyret ligger også friheten til å ødelegge en kommune og viktige kulturelle minnesmerker av nasjonal og global kvalitet. Spesielt er det viktig å innse at en tilfeldig kommunestyreperiode på fire år kan snu opp ned på ti-talls generasjoner av forsiktig og følsom utvikling og utbygging. Bymiljøene er ute «i hardt vær», med god hjelp av mange aktører: utålmodige utbyggere, eiendomsbesittere, administrasjon, politikere som skal ha noe til å skje og skarpskodde, historieløse jurister.

For å hindre at norske steder transformeres til «hvorsomhelster», trengs det et krafttak – nå! 🌀

Krona, Kongsberg

Utformingen av Kongsbergs nye kultur- og kunnskapssenter «Krona» har skapt så mye motstand i byen at et nytt politisk parti, Kongsberglista, ble etablert. Ved siste kommunevalg fikk partiet 26% av stemmene og ble kommunens største. Kongsberglista har respektfull byutvikling som en av sine viktigste poster på programmet.